

KRIJGSGEVANGENEN

in eerste instantie de zendingen zouden ontvangen, door de gelijklopende inhoud van de brieven voldoende gewaarschuwd zouden worden (daar hadden de Japanners niet aan gedacht) en dat elk levensteken hun familieleden welkom zou zijn.

Ook aan de groepen krijgsgevangenen aan de Birma-spoorweg werd precies voorgeschreven wat zij aan hun relaties moesten berichten. Zij kregen daarvoor in '43 en in '44 gedrukte kaarten voorgelegd waarop zij slechts enkele eigen woorden mochten schrijven – eind '44 mochten zij eenmaal een geheel vrije tekst schrijven van maximaal 25 woorden. Zijn veel van die kaarten aangekomen? Wij betwijfelen het. In Malang werd een Nederlandse vrouw begin '44 'verblijd', schreef zij later,

'met een briefkaart met gedrukte regels in het Japans en daaronder de Maleise vertaling en daarachter enkele woorden (waarschijnlijk gecensureerd) van mijn zoon. Veertien maanden was hij al weg en nu kwam het eerste bericht uit Thailand . . . De kaart was meer dan een half jaar oud maar dat gaf niets. Ik was onzinnig blij. Ik kon ook terugschrijven, al waren het maar 25 woorden, naar verkiezing in het Maleis, Engels of Japans. Mijn zoon schreef: '*I am working for pay*' en '*Health is excellent!*'

Veel vrouwen kregen ook een kaart van hun mannen, verloofden of zoons, maar later kwamen ze te weten dat die arme kerels al maanden dood waren, voordat die kaart hun blijdschap bracht.¹

★

Wij hebben doen uitkomen, hoe bitter weinig pakketten de krijgsgevangenen kregen, hoe hard het regime van de Japanse militairen en de Koreaanse bewakers was en dat de krijgsgevangenen bijna niets van hun gezins- of familieleden hoorden of aan dezen konden berichten; trouwens, waren zij eenmaal in gebieden als de Molukken, Flores, Atjeh, Midden-Sumatra (de Pakanbaroe-spoorweg), Palembang en aan de Birma-spoorweg aangekomen, dan hoorden zij meestal evenmin iets over die ene factor waarvan elk zich realiseerde dat zijn verder lot er door zou worden bepaald: het verloop van de oorlog² – het gaf hun alles

¹ M. Moscou-de Ruyter: *Vogelvrij*, p. 139–40. ² Berichten over het oorlogsverloop kreeg men wèl in de meeste kampen op Java en Sumatra, in Singapore en in Japan: soms kwamen Maleise of Japanse kranten de kampen binnen en meestal was er door vernuftige technici clandestien een radiotoestel in elkaar gezet waarmee naar de Geallieerde uitzendingen werd geluisterd. In een van de kampen in Noord-Atjeh kreeg van Heekeren daarentegen pas na weken een exemplaar van een Indonesisch